

BOOKA.

Knjiga **196**

ZA IZDAVAČA

Ivan Bevc

Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Dušana 68

office@booka.in

www.booka.rs

IZVRŠNA UREDNICA

Sanja Bogičević

PREVOD S ENGLESKOG

Aleksandar Milajić

LEKTURA

Borka Slepčević

KOREKTURA

Nevena Bojičić

PRELOM

Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA

Jelena Šušnjar

ŠTAMPA

DMD štamparija

Beograd, 2023.

ELIZABET STRAUT
O, VILIJAME!

Naslov originala

Elizabeth Strout

Oh William!

© 2021 by Elizabeth Strout

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez
pismene saglasnosti izdavača.

ELIZABET STRAUT

O, VILJAME!

Preveo Aleksandar Milajić

Ova knjiga je posvećena mom mužu,
Džimu Timiju

I svakom kome je potrebna – za tebe je

Volela bih da kažem nekoliko stvari o Vilijamu, mom prvom mužu.

Vilijam je u poslednje vreme prošao kroz neke veoma tužne situacije – kao i mnogi od nas – ali volela bih da ih pomenem, prosto moram to da učinim. On sad ima sedamdeset jednu godinu.

Dejvid, moj drugi muž, umro je prošle godine, i dok sam tugovala za njim, tugovala sam i zbog Vilijama. Tuga je tako... o, to je tako samotno osećanje, i čini mi se da je u tome njen užas. To je kao da kliziš niz fasadu stvarno visoke staklene zgrade a nema nikoga da te vidi.

Ali ovom prilikom želim da govorim o Vilijamu.

=

Zove se Vilijam Gerhart, i na venčanju sam uzela njegovo prezime iako tada to nije bilo u modi. Kad mi je cimerka s koledža rekla: „Lusi, uzećeš njegovo prezime? Mislila sam da si feministkinja“, odvrtila sam da neću više da budem feministkinja, da neću više da budem ja. U to vreme bilo mi je *dojadio* da budem ja, čitav život sam provela ne želeći da budem ja – tako sam tada mislila – pa sam zato uzela njegovo prezime i čitavih jedanaest godina bila sam Lusi Gerhart, ali to mi je oduvek

delovalo nekako pogrešno, i takoreći čim je Vilijamova majka umrla otišla sam u auto-moto savez da mi vrate staro prezime na vozačku dozvolu, iako se to pokazalo težim nego što sam očekivala; morala sam da se vratim po neka overena dokumenta; ali uradila sam to.

Ponovo sam postala Lusi Barton.

Bili smo u braku gotovo dvadeset godina pre nego što sam ga ostavila, imamo dve ćerke i već dugo smo u prijateljskim odnosima, mada nisam sigurna kako nam je to pošlo za rukom. Ima mnogo groznih priča o razvodu, ali ako se izuzme sam čin razdvajanja, naša nije jedna od takvih. Ponekad mi se činilo da ću svisnuti od bola jer više nismo zajedno, i zbog bola koji je to nanelo našim ćerkama, ali nisam svisnula, tu sam, baš kao i Vilijam.

Pošto sam spisateljica, moram ovo da pišem gotovo kao roman, ali sve je istina – ili bar ja verujem da jeste. I htela bih da kažem... o, teško je odrediti šta zapravo hoću da kažem! Ali kad pričam nešto o Vilijamu, to je zato što sam to čula od njega ili videla sopstvenim očima.

Priповest ću početi u vreme kada je Vilijam imao šezdeset devet godina, što znači pretprošle godine.

=

Opis.

Njegova pomoćnica u laboratoriji počela je odnedavno da ga zove Ajnštajn, i izgleda da mu se to mnogo sviđa. Meni on nimalo ne liči na Ajnštajna, ali razumem gledište te devojke. Vilijam ima veoma guste mada uredno potkresane prosede brkove i bujnu sedu kosu. Podšišana je, ali štrči na sve strane. Visok je i oblači se veoma dobro. I nema onaj Ajnštajnov pogled koji mi je oduvek delovao

pomalo ludački. Vilijamovo lice je često skriveno iza maske nepopustljive prijaznosti, osim u veoma retkim prilikama kad zabaci glavu i nasmeje se od srca. Odavno nisam to videla. Oči su mu smeđe, i ostale su krupne. Mnogima se oči smanje kad ostare, ali ne i Vilijamu.

Dakle, ovako.

Vilijam se svakog jutra budi u svom prostranom stanu na Riversajd drajvu. Zamislite ga kako sklanja u stranu mekano ćebe na tamnoplavoj pamučnoj posteljini, dok njegova žena još spava u velikom francuskom krevetu, i odlazi u kupatilo. Uvek je ukočen ujutru. Ali ima vežbe za to i redovno ih radi: odlazi u dnevnu sobu i leže poleđuške na crveno-crni tepih ispod starinskog kristalnog lusteru, okreće noge u vazduhu kao da vozi bicikl, a zatim ih isteže na jednu i drugu stranu. Potom prelazi u veliku kestenjastosmeđu fotelju pored prozora s pogledom na reku Hadson i tu čita vesti na laptopu. Estel se u nekom trenutku pojavljuje iz spavaće sobe i bunovno mu mahne, a zatim odlazi da probudi njihovu ćerku Bridžet, koja je tada imala deset godina, i kad se on istušira sve troje doručkuju zajedno za okruglim stolom u kuhinji. Uživao je u tim svakodnevnim navikama, a njegova ćerka je bila brbljivo dete, što mu se takođe sviđalo; bilo je kao da sluša ptičicu, kako je jednom rekao, a i majka joj je bila pričljiva.

Po izlasku iz stana prelazio je Central park, pa išao metroom do centra grada, gde je silazio u Četrnaestoj ulici i pešice prelazio ostatak puta do Njujorškog univerziteta. Uživao je u svakodnevnoj šetnji, mada je primećivao da ne hoda brzo kao mladi ljudi koji ga čuškaju u prolazu, ljudi s torbama punim namirnica, s kolicima za dvoje dece, ili oni u helankama od spandeksa i s bubicama u ušima i prostirkom za jogu obešenom o pantljiku preko

ramena. Tešio se činjenicom da je i dalje brži od mnogih – od starca s hodalicom ili starice sa štapom, čak i od nekih svojih vršnjaka koji su hodali sporije od njega – i zbog toga se osećao zdravo, živo i gotovo neranjivo u svetu neprestane gužve. Ponosio se time što prelazi više od deset hiljada koraka dnevno.

Hoću da kažem da se Vilijam osećao (gotovo) neranjivo.

Ponekad mu se tokom tih jutarnjih šetnji dešavalo da pomisli: Gospode bože, mogao bih biti kao *onaj* čovek – onaj što u invalidskim kolicima sedi na jutarnjem suncu u Central parku dok njegova negovateljica na klupi kucka poruke na mobilnom telefonu iako je njemu glava klonula na grudi, ili *onaj* tamo – onaj što ćopa, ruke iskrivljene od šloga... Ali onda bi pomislio: Ne, ja nisam kao oni.

I stvarno nije bio kao oni. Bio je, kao što rekoh, visok muškarac koji se nije ugojio kad je zašao u godine (ako se ne računa stomačić, jedva vidljiv ispod odeće), koji je još imao svu svoju kosu, sedu ali na broju, čovek koji je bio – Vilijam. I pride je bio u trećem braku, s dvadeset dve godine mlađom ženom. A to nije malo.

Ali noću su ga često mučili strahovi.

Rekao mi je to jednog jutra pre nepune dve godine, kad smo se našli na kafi na Aper Ist sajdu. Sedeli smo u bifeu na uglu Devedeset prve ulice i Avenije Leksington. Vilijam ima mnogo novca i mnogo ga donira, a među ustanovama kojima ga daje nalazi se i bolnica za adolescente u mom komšiluku. Ranije bi me kad tamo ima sastanak rano ujutru pozvao da se nakratko nađemo na kafi na tom uglu. Pomenutog jutra – bilo je to u martu, dva meseca uoči njegovog sedamdesetog rođendana

– sedeli smo za stolom u uglu bifea. Na izlozima su bile naslikane deteline zbog Dana Svetog Patrika, i pomislila sam – stvarno sam to pomislila – da Vilijam deluje umornije nego inače. Često mi se činilo da on izgleda sve bolje što je stariji. Upečatljiv je zbog bujne sede kose, sada je nosi malo dužu nego ranije, i blago mu je odignuta od glave, nasuprot obešenim brkovima; jagodice su mu još istaknutije, a oči i dalje tamne. I ima pomalo čudnu naviku da mu dok vas pomno posmatra, što je vrlo prijatno, pogled s vremena na vreme nakratko postane prodoran. Dokle pokušava da prodre tim pogledom? Nikad nisam saznala.

Kad sam ga tog dana u bifeu pitala: „Pa, kako si, Vilijame?“, očekivala sam da će odgovoriti isto kao uvek, što bi značilo da ironično odvrati: „O, bolje nego ikad, hvala na pitanju, Lusi“, ali tog jutra je samo rekao: „Dobro.“ Bio je u dugačkom crnom kaputu, koji je skinuo i prebacio preko susedne stolice pre nego što je seo. Odelo mu je bilo šiveno po meri, kao i sva odela otkako je upoznao Estel, tako da mu je savršeno stajalo na ramenima; bilo je tamnosivo, košulja bledoplava, a kravata crvena; izgledao je smrknuto. Prekrstio je ruke na grudima, što često radi. „Lepo izgledaš“, rekla sam mu, a on je odvratio: „Hvala.“ (Iako smo se mnogo puta videli tokom godina, mislim da mi Vilijam nijednom nije rekao da izgledam dobro, ili lepo, pa čak ni zdravo, ma koliko se, otvoreno priznajem, ja nadala da će to učiniti.) Naručio nam je kafu, a zatim prešao pogledom po lokalu dok je blago vukao brk. Prvo je malo pričao o našim ćerkama – pribojavao se da je Beka, mlađa, ljuta na njega, jer je bila *pomalo* neprijatna prema njemu kad ju je pre neki dan pozvao telefonom, na šta sam mu rekla da samo treba da joj dâ malo prostora, da se ona još navikava na brak – i još malo smo tako razgovarali, a onda me je pogledao i rekao: „Dugmence, imam

nešto da ti kažem.“ Na trenutak se nagnuo napred. „Često se neopisivo prestravim noću.“

Kad me oslovi nadimkom iz naših dana, to znači da je prisutniji duhom nego obično, i uvek me dirne kad to uradi.

„Misliš na košmare?“, pitala sam ga.

Nagnuo je glavu u stranu kao da razmišlja o tome, pa rekao: „Ne. Probudim se. To me spopadne u mraku.“ Zatim je dodao: „Nikada mi se to nije dešavalo. Ali to je stravično, Lusi. Mnogo se uplašim.“

Ponovo se nagnuo napred i spustio šolju.

Pogledala sam ga, pa upitala: „Jesi li menjao lekove?“

Blago se namrštio pre nego što je odgovorio: „Ne.“

Stoga sam mu predložila: „A da uzmeš neku tabletu za spavanje?“

Odvratio je: „Nikad nisam uzimao tablete za spavanje“, što me nije iznenadilo. Ali dodao je da ih njegova žena uzima. Estel je pila raznorazne lekove, a on je odustao od pokušaja da shvati zašto mora da ih uzme pregršt svake noći. „Sad ću da popijem svoje lekiće“, rekla bi razdragano, i u roku od pola sata duboko bi spavala. Rekao je da njemu to ne smeta, ali da takvo nešto nije za njega. Međutim, često se budio oko četiri izjutra, i onda su ga obuzimali strahovi.

„Kakvi?“, pitala sam ga.

Počeo je da mi priča, tek povremeno dižući pogled ka meni, kao da se još plaši.

Jedan od strahova. Nije mogao tačno da ga imenuje, ali je imao nekakve veze s njegovom majkom. Njegova majka – zvala se Ketrin – umrla je pre mnogo, mnogo godina, ali on je tokom tog noćnog straha osećao njeno prisustvo, i to nimalo blagonaklono, što ga je čudilo jer ju je voleo. Bio joj je jedino dete i uvek je imao

razumevanja za majčinu (neizrečenu) strahovitu ljubav prema njemu.

Da bi prevazišao taj strah dok leži budan u krevetu kraj svoje usnule žene – rekao mi je to tog dana i ubio me u pojam – počinjao je da razmišlja o *meni*. Pomislio bi da sam u tom trenutku tamo negde, živa i zdrava, i to bi ga smirilo. Zato što zna, rekao je brižljivo spuštajući kašičicu na tacnu – iako nikad ne bi uradio to usred noći – da ako bi ikada to *morao* da uradi, ja bih mu odgovorila na poziv. Utvrdio je da bi jedino moje prisustvo imalo dovoljno umirujuće dejstvo na njega da može ponovo da zaspi.

„Razume se da možeš uvek da me pozoveš“, rekla sam mu.

Prevrnuo je očima. „Znam to“, rekao je. „U tome i jeste poenta.“

Još jedan strah. Taj je imao nekakve veze s Nemačkom i njegovim ocem, koji je umro kada je Vilijam imao četrnaest godina. Njegov otac je došao iz Nemačke kao ratni vojni zarobljenik u Drugom svetskom ratu i poslali su ga da radi na krompirištima u Mejnu, gde je upoznao Vilijamovu majku, koja je tada bila udata za uzgajivača krompira. To je bio Vilijamov najgori strah, budući da mu se otac borio na strani nacista, i ta činjenica ga je ponekad opsedala noću i izbezumljivala ga: mogao je vrlo jasno da vidi koncentracione logore – obišli smo ih kad smo bili u Nemačkoj – i gasne komore, i onda je morao da ustane i ode u dnevnu sobu, upali svetlo, sedne na kauč i zagleda se kroz prozor u reku, i kod takvih strahova nije pomagalo nikakvo razmišljanje, ni o *meni* ni o bilo kom drugom. Nisu se javljali toliko često kao oni s majkom, ali su u tim prilikama bili veoma gadni.

I još jedan. Taj je imao veze sa smrću. Obuzeo bi ga osećaj da odlazi, gotovo kao da napušta ovaj svet, a kako nije verovao u zagrobni život, bilo je noći kad ga je to ispunjavalo svojevršnim užasom. Obično je mogao da ostane u krevetu, mada je ponekad ustajao i odlazio u dnevnu sobu, gde je sedeo u kestenjastosmeđoj fotelji kraj prozora i čitao neku knjigu – voleo je biografije – sve dok ne oseti da ponovo može da zaspi.

„Kad je to počelo da se dešava?“, pitala sam ga. Bife je radio već godinama, i u to doba dana bio je dupke pun; nakon što su nam servirali kafu, na sto su nam bacili četiri bele papirnate salvete.

Vilijam se zagledao kroz prozor kao da posmatra staricu koja je upravo prolazila služeći se hodalicom sa ugrađenim sedištem; kretala se sporo, pogrbljena, dok je za njom kaput lepršao na vetru. „Pre nekoliko meseci, ako se ne varam“, rekao je.

„Hoćeš da kažeš da je počelo iz čista mira?“

A onda me je pogledao – obrve su mu postajale sve čupavije iznad tamnih očiju – i rekao: „Mislim da jeste.“ Potom se zavalio i dodao: „Sigurno je to zato što starim.“

„Možda“, rekla sam, mada nisam bila ubeđena da je to razlog. Vilijam mi je uvek bio nedokučiv, kao i našim ćerkama. Oprezno sam rekla: „Hoćeš li porazgovarati s nekim o tome?“

„Pobogu, ne“, odvratio je, i taj deo njega nije mi bio nepoznanica, pretpostavljala sam da će reći nešto slično. „Ali svejedno je grozno“, dodao je.

„O, Pili“, rekla sam. Bilo je to njegovo davnašnje ime odmila. „Baš mi je žao.“

„Voleo bih da nikad nismo išli u Nemačku“, rekao je. Uzeo je jednu salvetu i njome obrisao nos. Zatim je prešao rukom – gotovo nesvesno, što često radi – niz brkove.

„A pogotovo da nismo otišli u Dahau. Stalno se prisećam onih... onih krematorijuma.“ Zatim me je pogledao i dodao: „Bila si pametna što nisi ulazila tamo.“

Izenadila sam se što je upamtio da nisam ulazila u gasne komore i krematorijume onog leta kad smo bili u Nemačkoj. A nisam to učinila zato što sam još tad poznavala sebe dovoljno dobro da znam da ne treba to da uradim, i zato nisam. Vilijamova majka je umrla godinu dana pre toga; devojčice su imale jedna devet a druga deset godina i poslali smo ih zajedno u letnji kamp na dve nedelje dok smo mi u Nemačkoj. Jedino sam tražila da putujemo različitim letovima iz straha da se ne srušimo i od dece ne napravimo siročad, što je bilo smešno, kako sam kasnije uvidela, jer smo isto tako mogli da poginemo na auto-putu dok automobili samo šišaju oko nas. Otišli smo tamo ne bismo li saznali nešto o Vilijamovom ocu, koji je, kao što sam rekla, umro kad je njemu bilo četrnaest godina. Umro je u bolnici u Masačusetsu od infekcije trbušne maramice nakon što mu je crevo probijeno tokom odstranjivanja polipa. A tog leta smo otišli u Nemačku jer je Vilijam nekoliko godina ranije došao do pozamašne svote novca, saznajući pritom da mu je deda bio ratni profiter. Kad je napunio trideset pet godina, stekao je pravo na novac iz fonda, i to ga je veoma potreslo, pa smo se zato zajedno zaputili tamo da upoznamo starca – bio je *veoma* star – i Vilijamove dve tetke, koje su bile učtive ali, činilo mi se, hladne. Ali naročito mi je bio odbojan njegov deda, starac sitnih svetlucavih očiju. Oboje smo se s tog puta vratili tužni.

„Znaš šta?“, rekla sam mu. „Mislim da će ti noćni strahovi prestati s vremenom. To je samo nekakva faza koja će proći sama od sebe.“

Ponovo me je pogledao i rekao: „Najteže mi padaju oni s Ketrin. Nemam ni najblažu predstavu šta to treba

da znači.“ Majku je uvek pominjao po imenu, tako joj se i obraćao. Ne sećam se da ju je ikada oslovio s „mama“. Zatim je spustio salvetu na sto i ustao. „Moram da idem“, rekao je. „Drago mi je što sam te video, Dugmence.“

„Vilijame!“, odvrtila sam. „Otkad ti piješ kafu?“

„Godinama“, odgovorio je. Sagnuo se da me poljubi i osetila sam njegov hladan obraz; samo me je ovlaš očešao brkovima.

Posmatrala sam ga kroz izlog dok je žurno odmicao ka stanici metroa; nije hodao uspravno kao inače. A onda, kao da mi se od pogleda na njega odlomio komadić srca. Ali bila sam se navikla na to osećanje – prolazila sam kroz to gotovo pri svakom našem susretu.

Vilijam je dane provodio radeći u svojoj laboratoriji. Bio je parazitolog i godinama je predavao mikrobiologiju na Njujorškom univerzitetu, pa su mu dozvolili da, iako više ne drži nastavu, i dalje koristi laboratoriju i ima jednog studenta kao pomoćnika. Što se nastave tiče, iznenadio se kad je shvatio da mu nimalo ne nedostaje – nedavno mi je to rekao – ispostavilo se da je pred studentima uvek imao tremu, s tim što je to shvatio tek kad je prešao da predaje.

Zašto me je to ganulo? Možda zato što nisam to znala; i zato što ni on nije to znao.

I tako je sad radio tamo svakog dana od deset ujutru do četiri posle podne, pisao je radove, obavljao ispitivanja i bio mentor studentkinji koja mu je pomagala u laboratoriji. S vremena na vreme – nekoliko puta godišnje, rekla bih – odlazio je na konferencije i izlagao radove drugim naučnicima iz iste oblasti.

=

Posle našeg susreta u bifeu desile su mu se dve stvari, ali o tome ću malo kasnije.

Sada bih da se ukratko osvrnem na njegove brakove.

Ja, Lusi.

Vilijam mi je bio asistent na vežbama iz biologije – tada je bio na postdiplomskim studijama – kada sam bila na drugoj godini jednog koledža nadomak Čikaga. Tako smo se upoznali. Bio je – i sada je, naravno – sedam godina stariji od mene.

Potekla sam iz strašno turobnog sirotinjskog okruženja. I to je deo priče, volela bih da nije, ali jeste. Odrasla sam u majušnom kućerku usred Ilinoisa. Pre nego što smo se preselili u taj kućerak, kad sam imala jedanaest godina, živeli smo u garaži. Kad smo živeli u garaži, imali smo mali hemijski klozet koji se često kvario, zbog čega je otac besneo; a bio je tu i poljski klozet do kog je moralo da se ide kroz kukuružište. Majka mi je jednom ispričala priču o čoveku kojeg su ubili i odsekli mu glavu, pa je bacili u nečiji poljski klozet. To me je toliko izbezumilo da mi se kad god tamo podignem poklopac činilo da vidim očne jabučice tog čoveka i stoga sam često, kad me niko ne vidi, vršila nuždu u kukuružištu, mada je zimi to bilo teže. A imali smo i nokšir.

Naša kuća se nalazila usred hektara i hektara polja zasejanih kukuruzom i sojom. Imam starijeg brata i stariju sestru, a tada su nam i roditelji bili živi. Mnoge strašne stvari desile su se u garaži, a i kasnije u onom kućerku. Već sam pisala o nekim grozotama koje su se odigrale u kući, i stvarno ne bih da se više bavim time. U svakom slučaju, bili smo užasno siromašni. Stoga ću reći samo ovo: kad sam imala sedamnaest godina, dobila sam punu stipendiju za pomenuti koledž nadomak

Čikaga, što me je učinilo prvom u porodici koja je odmakla dalje od srednje škole. Moja savetnica, gospođa Neš, odvezla me je tamo; došla je po mene u deset sati jednog subotnjeg jutra krajem avgusta.

Kad sam prethodne večeri pitala majku šta da spakujem, odgovorila je: „Zabole me šta ćeš da spakuješ.“ Stoga sam uzela dve papirnate kese iz bakalnice koje sam našla ispod sudopere, kao i kutiju iz očevog kamioneta, i u njih popakovala svoju odeću. Kad se majka sutradan u pola deset odvezla na posao, trčala sam za njom dugim zemljanim putem i vikala: „Mama! Mamice!“ Ali ona je samo produžila, sve do skretanja na kome je stajao rukom ispisan putokaz: ŠIVENJE I PREPRAVKE. Moji brat i sestra nisu bili tamo, ne sećam se gde su bili. Kad sam malo pre deset pošla ka vratima, otac me je pitao: „Imaš li sve što ti treba, Lusi?“ Osvrnula sam se i videla da su mu oči pune suza. Rekla sam: „Da, tata.“ Ali pojma nisam imala šta mi treba za koledž. Otac me je zagrlio i rekao: „Mislim da ću ostati unutra“, a ja sam ga razumela, i rekla sam: „U redu, ja ću sačekati napolju“, a onda sam stajala na prilazu s kesama iz bakalnice i kutijom s nešto odeće sve dok gospođa Neš nije stigla.

Od trenutka kad sam ušla u automobil gospođe Neš, moj život se promenio. O, i te kako se promenio.

A onda sam upoznala Vilijama.

Hoću da odmah otvoreno kažem: i danas mi se dešava da se neopisivo uplašim. Mislim da je to sigurno zbog onoga što mi se dešavalo u mladosti, ali veoma sam podložna strahu. Primera radi, i sad me gotovo svakog dana obuzme zebnja kad zađe sunce. Ili me ponekad naprosto uhvati strah kao da će mi se desiti nešto strašno. Iako

nisam znala to o sebi u vreme kad sam upoznala Vilijama, sve je to bilo... oh, pa valjda je bilo deo mene.

Ali kad sam posle razvoda počela da odlazim kod psihijatrice, bila je to divna žena, tokom prve posete postavila mi je mnogo pitanja na koja sam joj odgovorila, a onda je podigla naočare na teme i rekla mi da za moj problem postoji naziv. „Lusi, vi imate posttraumatski stresni poremećaj u punom zamahu.“ To mi je donekle pomoglo. Hoću da kažem: pomaže kad nečemu saznate ime.

Ostavila sam Vilijama čim su devojke otišle na studije. Postala sam spisateljica. U stvari, oduvek sam bila spisateljica, ali onda sam počela da objavljujem knjige – pre toga sam bila objavila jednu, ali onda sam počela da objavljujem i druge, to sam htela da kažem.

Džoana.

Otprilike godinu dana nakon što se naš brak okončao, Vilijam se venčao sa ženom s kojom je šest godina bio u vezi. Možda i duže od šest godina, stvarno ne znam. Ta žena se zvala Džoana i bila je naša drugarica još od studentskih dana. Po izgledu je bila moja sušta suprotnost; to znači da je bila visoka i imala dugu tamnu kosu; i uvek je bila tiha. Nakon udaje za Vilijama postala je veoma ogorčena, što on nije očekivao (tek nedavno mi je ispričao taj deo), zato što je smatrala da se odrekla najboljih godina za majčinstvo kako bi bila njegova ljubavnica – iako njih dvoje nikad nisu koristili tu reč, ja je sad koristim – i kad su se konačno skrasili u braku, silno su joj smetale njegove dve ćerke koje je imao sa mnom iako ih je poznavala još otkad su bile deca. On je smatrao da je neukusno da idu kod bračne savetnice. Smatrao je da je savetnica pametna, smatrao je da Džoana nije naročito pametna, s tim što je tek kad se našao u toj kancelariji, na turobnom sivom kauču, dok je savetnica sedela

naspram njega na stolici s točkićima, bez prirodnog svetla jer je jedini prozor bio prelepljen masnim papirom kako se ne bi video goli betonski zid na koji je gledao, tad je shvatio to u vezi sa Džoanom, da je tek umereno inteligentna i da ga je svih tih godina kod nje privlačilo jedino to što ona nije njegova žena Lusi. Ja.

Izdržao je osam nedelja savetovanja. „Ti hoćeš samo ono što ne možeš da imaš“, tiho mu je rekla Džoana jedne od poslednjih noći koje su proveli zajedno, na šta je on – zamišljam ga prekrštenih ruku – samo ćutao. Bili su sedam godina u braku.

Mrzim je. Džoanu. Mrzim je.

Estel.

Njegova treća izabranica bila je ljupka (i mnogo mlađa) žena, s kojom je dobio dete iako joj je više puta izričito naglasio da ne želi još poroda. Kad mu je saopštila da je trudna, Estel je rekla: „Mogao si da ideš na vazektomiju“, i on to nikada nije zaboravio. Stvarno je mogao to da uradi. Ali nije. Čim je shvatio da je ona namerno ostala trudna, iz istih stopa je otišao na vazektomiju ne rekavši joj ni reč. Kad je devojčica došla na svet, saznao je ponešto o tome kako je biti stariji otac malom detetu: obožavao ju je. Neizmerno ju je voleo, ali ga je svaki pogled na nju, naročito kad je bila mlađa, a potom sve više kako je rasla, takoreći neprestano podsećao na dve ćerke koje ima sa mnom, i kad god čuje da neko ima dve porodice – što je, pretpostavljao je, važno i za njega – i da više vremena provodi s mlađom decom pa su zato starija kivna na njih i tome slično, uvek bi potajno u sebi rekao: Pa, ja nisam takav. Naime, njegova i Estelina ćerka Bridžet navodila ga je da se na trenutke gotovo raspadne od nostalgične ljubavi što je iz dubine njegovog bića curila ka prvim dvema ćerkama, koje su dotle bile uveliko prevalile tridesetu.

Kad je tokom dana razgovarao sa Estel telefonom, nekoliko puta mu se omaklo da je oslovi s „Lusi“, ali ona bi se uvek samo nasmejala i nije mu to uzimala za zlo.



Sledeći put sam ga videla na proslavi njegovog sedamdesetog rođendana, koju je Estel napravila u njihovom stanu. Bio je kraj maja, tako da je noć bila vedra ali prohladna. Moj muž Dejvid takođe je bio pozvan, ali on je bio violončelista u filharmoniji i te večeri je imao koncert pa sam zato otišla sama, a naše ćerke Krisi i Beka došle su s muževima. Pre toga sam dva puta bila u njihovom stanu – na slavlju povodom Bekine veridbe i na proslavi jednog Krisinog rođendana – i nimalo mi se nije dopadao. Podsećao je na pećinu, sobe su se samo nadovezivale jedna na drugu, previše mračan, previše nacifran za moj ukus, ali gotovo sve je previše nacifrano za moj ukus. Poznajem i druge koji su potekli iz siromaštva, i neretko se dešava da nadoknađuju to raskošnim stanovima, ali stan u kojem sam živela s Dejvidom – gde i sada živim – veoma je jednostavan. Dejvid je takođe bio iz siromašne porodice.

Bilo kako bilo, Estel je poticala iz Larčmonta u saveznoj državi Njujork, iz bogate porodice, i zajedno s Vilijamom stvorila je dom koji me je pomalo zbunjivao jer uopšte nije ličio na dom, nego samo na ono što je stvarno i bio: niz soba pokrivenih parketom, s lepim tepisima, s drvenim kliznim vratima i mnogo, mnogo drveta previše tamnog za moj ukus, s pokojim kristalnim lusterom tu i tamo, i kuhinjom velikom kao naša spavaća soba – što je ogromno za njujorške kuhinje – s mnogo hroma i još tamnog drveta na kredencima i svemu ostalom. Okrugli drveni sto u kuhinji i mnogo veći, duguljast i takođe drven u trpezariji. I ogledala na svakom koraku. Znala sam

da je opremanje mnogo koštalo. Kestenjastosmeđa fotelja kraj prozora bila je ogromna, kao i tamnosmeđi kauč sa somotskim jastucima.

Samo hoću da kažem da mi to mesto nikada nije bilo jasno.

Te večeri kad je bio Vilijamov rođendan, svratila sam u samoposlugi na uglu i kupila tri buketa belih lala, i sad kad sam se toga setila, pomislila sam kako je istina da za poklon uvek izaberemo nešto što sami volimo. Stan je bio pun ljudi, mada ih nije bilo onoliko koliko sam očekivala, ali svejedno se unervozim u takvim prilikama. Taman počneš da pričaš s nekim kad neko drugi naiđe i moraš da prekineš, a onda vidiš da sagovornik šara pogledom po prostoriji dok govoriš – znate već kako to ide. Bilo je stresno, ali su devojke – naše devojke – stvarno bile dve duše i tako dobre prema Bridžet, primetila sam to, jer nisu uvek blagonaklone kad preda mnogom pričaju o njoj, a podrazumeva se da ću uvek biti na njihovoj strani i složiti se da je ona šupljoglava, plitka i sve ostalo, ali ona je tek devojčica, i to lepa, a i svesna toga. A i bogata je. Ni za šta od toga nije ona kriva – to govorim sebi svaki put kad treba da je vidim. Ona i ja nismo ni u kakvom srodstvu. Ali je u srodstvu s našim ćerkama i to je to.

Bilo je dosta postarijih Vilijamovih kolega s Njujorškog univerziteta, i njihovih žena, od kojih sam neke poznavala godinama, tako da je sve bilo u redu. Ali zamorno. Bila je tamo i izvesna Pem Karlson, koja odavno zna Vilijama – radili su zajedno u nekoj laboratoriji – bila je pijana, ali uspela sam da se setim ko je, što ju je navelo da razveze priču, uglavnom o svom prvom mužu, Bobu Berdžesu. Da li ga se sećam? Žao mi je ali ne, odgovorila sam. A Pem, koja je te večeri bila veoma elegantna u haljini kakvu ja nikad ne bih ni pomislila da obučem – bila

je veoma pripijena ali joj je dobro stajala, crna, bez rukava, sa izrazito dubokim dekolteom, s tim što su joj ruke bile stvarno žilave – izgledala je kao da vežba u teretani iako je otprilike mojih godina, dakle oko šezdeset tri, i bila je na neki način dirljiva onako pijana. Pokazala je glavom ka svom mužu, koji je stajao malo dalje od nas, i rekla da ga voli, ali da često razmišlja o Bobu, pa je zanimaju da li i ja često razmišljam o Vilijamu. „Ponekad“, odgovorila sam, a onda sam se izvinila i udaljila se od nje. Činilo mi se da sam i sama takoreći dovoljno pripita da počnem da joj pričam o Vilijamu i u kojim mi prilikama naročito nedostaje, ali nisam to htela, pa sam zato otišla do Beke, koja me je pogladila po mišici i rekla: „Zdravo, mama.“ A onda je Estel održala zdravicu. Bila je u haljini od tkanine protkane šljokicama, veoma lepo nabranoj na ramenima. Ona je privlačna žena, divlje crvenkastosmeđe kose kakva mi se oduvek sviđala, i dok je držala zdravicu, pomislila sam kako je odlična u tome. Ali ona je po zanimanju glumica.

Beka je prošaputala: „O, mama, moram da održim zdravicu!“, na šta sam odvrtila: „Ne, ne moraš. Otkud ti to?“

Ali onda je Krisi održala zdravicu, i to vrlo dobro, ne mogu da se setim svega, ali bila je dobra koliko i Estelina, ako ne i bolja. Jedino sam upamtila da je u nekom trenutku govorila o radu svoga oca i o tome kako je pomogao mnogim studentima. Krisi je visoka na Vilijama i veoma pribrana, oduvek je bila takva. Beka me je uplašeno pogledala onim svojim smeđim očima i promrmljala: „O, mamice, idemo.“ A onda je podigla čašu i rekla: „Tata, moja zdravica je to što te volim. Eto, to je moja zdravica za tebe. Volim te.“ Svi su zapljeskali, a ja sam je zagrlila, i onda nam se pridružila i Krisi, i devojke su bile divne jedna prema drugoj, kao što su, rekla bih, i inače; čini

mi se da su oduvek bile gotovo neprirodno bliske, žive u Bruklinu na samo dve ulice jedna od druge; a ja sam razgovarala nekoliko minuta s njihovim muževima – Krisin je ekonomista, što je i meni i Vilijamu pomalo strano, naprosto zato što je on naučnik a ja spisateljica, tako da ne poznajemo mnogo ljudi iz tog sveta, a pritom je i prepreden, to mu se odmah vidi po pogledu, dok je Be-kin pesnik, gospode bože, jadničak, mada mi se čini da je veoma samoživ. A onda nam se pridružio i Vilijam pa smo svi neobavezno ćaskali neko vreme dok ga neko nije pozvao. Sagnuo se ka meni i rekao: „Hvala ti što si došla, Lusi. To je veoma lepo od tebe.“

=

Ponekad sam ga se gnušala dok smo bili u braku. Znala sam, sa osećajem bloka tupe zebnje u grudima, da mi je uprkos učtivoj uzdržanosti i blagim izrazima lica ipak nedostupan. I nešto još gore. Da iza te nenadmašne ljubaznosti vreba detinjasto durenje, namrgođenost koja mu prosijava kroz dušu, dežmekasti dečak sa isturenom donjom usnom koji krivi sve žive – krivio me je, često sam mogla to da osetim; krivio me je za nešto što nije imalo nikakve veze s našim životom, krivio me je čak i dok me je oslovljavao sa „srce“ i donosio mi kafu – on je tada nije pio, ali mi ju je kuvao svakog jutra – i kao mučenik je spuštao pred mene.

Ponekad mi je dolazilo da zaurlam: Pusti glupu kafu, sama ću je skuvati! Ali ipak sam uzimala šolju od njega, dodirivala mu ruku. „Hvala ti, dušo“, rekla bih mu i tako bismo počeli još jedan dan.

=

Dok sam se te noći vozila taksijem kući, preko grada i kroz park, razmišljala sam o Estel. Bila je tako lepa, sa onom svojom crvenkastosmeđom kosom i blistavim očima, i tako blage naravi. Vilijam mi je jednom kazao da nikad nije depresivna, na šta sam pomislila da je to podsvesna zloba s njegove strane budući da sam povremeno bila sklona depresiji dok smo bili u braku, ali te večeri sam rekla u sebi: Pa, drago mi je što ona nikad nije takva. U vreme kad su se upoznali radila je tu i tamo kao pozorišna glumica. Vilijam ju je samo jednom gledao na sceni, kad su već bili venčani, u predstavi *Čeličarev grob*, maloj van-vanbrodvejskoj produkciji, i moj muž i ja otišli smo s njim jedne večeri da je vidimo. Prenerazila sam se kad sam primetila da Estel, kad god je na sceni a ne govori, nesvesno šara pogledom po publici kao da traži nekog. Otad je išla na bezbroj audicija, za koje je vežbala kod kuće šetkajući se po njihovoj velikoj dnevnoj sobi dok glumi Gertrudu, Hedu Gabler ili nekog trećeg, i uvek je ostajala dobro raspoložena kad ne dobije ulogu. Ali zato je snimila nekoliko reklama, od kojih je jedna lokalna njujorška televizijska stanica puštala onu za dezodorans. „Meni savršeno odgovara“, kaže Estel, pa namigne i doda: „A kladim se“ – tu pokaže prstom ka kameri – „da će odgovarati i tebi.“

Često su im govorili da su divan par. Estel je bila dobra, mada pomalo rasejana majka. Vilijam je to mislio, kao i ja. I Bridžet je bila rasejana, a pride je veoma ličila na majku, i mnogi su smatrali da je i to divno. Vilijam mi je pričao kako ih je jednog dana posmatrao dok su hodale pločnikom po izlasku iz prodavnice odeće u Vilidžu, i da je bio zatečen kad je video koliko su im slični pokreti dok su se zajedno smejjale nečemu. Čim ga je primetila, Estel mu je oduševljeno mahnula rukom, što on nikad ne radi, i kasnije mu u šali prekorno nabacila: „Kad se žena

toliko obraduje jer je ugledala muža, sigurno bi volela da zna da se i on obradovao njoj.“

=

Kad sam nedavno iz stana posmatrala grad kroz prozor – imamo (imam) lep pogled na grad i Ist River, mada sam tada gledala svetla i Empajer stejt bilding u daljini – setila sam se gospođe Neš, savetnice iz moje škole koja me je tog prvog dana odvezla do koledža. Obožavala sam je! Tokom vožnje je iznenada skrenula s puta i zaustavila se ispred tržnog centra, pa me potapšala po mišici i naredila: „Napolje, napolje“, a kad smo ušle tamo, spustila mi je ruku na rame, pogledala me u oči i rekla: „Lusi, vratićeš mi za deset godina, važi?“ Onda mi je kupila odeću – kupila mi je nekoliko majica dugih rukava u različitim bojama, dve suknje i dve bluze, od kojih je jedna bila baš lepa, u seljačkom stilu, ali ono što ću doveka pamtiti i zbog čega sam je najviše volela bilo je to što mi je kupila veš, hrpicu najlepšeg veša koji sam ikada videla. A kupila mi je i farmerke koje su mi bile taman. I kofer! Bio je svetlosmeđ s crvenim opšivom, i kad smo se vratile do auta, rekla mi je: „Imam ideju. Hajde da sve ubacimo unutra.“ Zatim je otvorila prtljažnik, stavila kofer na dno pa i njega otvorila, a onda krajnje brižno i pažljivo odsekla sve deklaracije najmanjim makazama koje sam videla u životu – kasnije sam saznala da su to makazice za nokte – i spakovale smo sve moje stvari u kofer. Eto kakva je bila gospođa Neš. Deset godina kasnije nije više bila živa, nastradala je u saobraćajnoj nesreći, tako da joj nisam vratila dug, ali ću je pamtiti dok sam živa. (Ama baš svaki put kad sam išla u kupovinu s Ketrin setila bih se tog dana s gospođom Neš.) Kad smo stigle do koledža, pitala sam je, samo donekle u šali: „Mogu li da se pravim

da ste moja majka?“ A ona me je iznenađeno pogledala i rekla: „Naravno da možeš, Lusi!“ I mada je nijednom nisam oslovila s „mama“, kad je ušla sa mnom u studentski dom, bila je srdačna prema svima, i verovatno su mislili da mi je to majka.

Zauvek – o, zauvek! – zauvek ću voleti tu ženu.

=

Nekoliko nedelja kasnije Vilijam me je pozvao iz laboratorije – obično me je zvao s posla – i ponovo mi zahvalio što sam došla na slavlje. „Jesi li se lepo provela?“, pitao me je. Rekla sam mu da jesam, da sam razgovarala s Pem Karlson, i koliko joj je bilo stalo da priča o svom prvom mužu, Bobu kako-se-ono-beše-preziva. Za to vreme sam posmatrala reku, upravo je prolazila ogromna crvena barža, koju je gurao tegljač.

„Bob Berdžes“, rekao je Vilijam. „Bio je to dobar momak. Ostavila ga je jer nije mogao da ima decu.“

„Da li je i on radio s tobom?“, pitala sam ga.

„Nije. On je bio javni pravobranilac ili tako nešto. Njegov brat je Džim Berdžes – sećaš li se suđenja Voliju Parkeru? Njegov brat mu je bio advokat.“

„Stvarno?“, odvratila sam. Voli Paker je bio soul pevač kojeg su optužili da je ubio svoju devojkicu, a Džim Berdžes ga je oslobodio. U vreme kad se sve to dešavalo – mnogo godina je prošlo otad – to suđenje je bilo u središtu pažnje, prenosila ga je televizija, a čitava zemlja kao da nije gledala ništa drugo. Sećam se da sam od početka bila ubeđena da je Voli Paker nedužan i da je Džim Berdžes junak.

Razgovarali smo o tome nekoliko minuta, Vilijam je tvrdio isto što i onda: da sam idiot ako mislim da je Voli Paker nedužan. Pustila sam da ostane na tome.